

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR
O'RINGOSARI**

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
 Isa Habibeyli (Ozarbayjon)
 Seyhan Tanju (Turkiya)
 Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
 Benedek Peri (Vengriya)
 Vahit Turk (Turkiya)
 Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
 Eunkyung Oh (Koreya)
 Nazef Shahrani (AQSh)
 Boqijon To'xliyev
 Muhammadjon Imomnazarov
 Bilol Yujel (Turkiya)
 Qosimjon Sodiqov
 Zulxumor Xolmanova
 Mustafa O'ner (Turkiya)
 Nurboy Jabborov
 G'aybulla Boboyorov
 Kimura Satoru (Yaponiya)
 Imran Ay (Turkiya)
 Aftondil Erkinov
 Nadir Mamadli (Ozarbayjon)
 Rashid Zohidov
 Otabek Jo'raboyev
 Bulent Bayram (Turkiya)
 Qo'ldosh Pardayev
 Nodirbek Jo'raqo'ziyev
 Oysara Madaliyeva
 Hilola Nazirova

MUNDARIJA**MATNSHUNOSLIK****Jaloliddin Jo'rayev**

Som Mirzo Safaviyning "Tuhfayi Somiy" tazkirasida haqida 4

Zebiniso Xurramova

Mirzo Umrboqiy hayot yo'li va adabiy merosi xususida 21

Akrom Malikov

Navoiyshunoslik kontekstida matn tadqiqi ("G'aroyib us-sig'ar" devoni misolida) 33

ADABIYOTSHUNOSLIK**Dilnavoz Yusupova**

Turkiy adabiyotda arba'innavislik an'anasi: Alisher Navoiy va Muslihiddin Mustafo Axtariy "Arba'in"lari misolida 66

Muhsin Macit

Ali Şir Nevâyî'nin Mecmualarda Bulunan Gazelleri Üzerine 78

Fayzulla Iskandarov

Na'tning tarixiy-adabiy ildizlari va taraqqiyoti 89

LINGVISTIKA**Mushtariy Xolmuradova**

"Qutadg'u bilig" dagi baho munosabatini ifodalovchi leksemalar 107

Mavluda Sharipova

Navoiy asarlaridagi literonimlar lingvopoetikasi 122

EDITOR IN CHIEF

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullakhojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechl (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Babayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Aftandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madalieva

Hilola Nazirova

CONTENTS**TEXTOLOGY****Jaloliddin Juraev**

About "Tuhfai Somi" Tazkira by Som Mirza Safavi 4

Zebiniso Khurramova

About Mirza Umerbaqi's way of life and eternal legacy 21

Akrom Malikov

Text research in the context of Navoi study (In the example of the deewan "Gharoib al-sighar") 33

LITERATURE**Dilnavoz Yusupova**

Tradition of Writing Arbain in Turkish Literature: on the Example of "Arbain" by Alisher Navoi and Muslikhiddin Mustafa Akhtari 66

Muhsin Macit

On Ali Şir Nevâyî's Ghazals Found in Magazines 78

Fayzulla Iskandarov

Historical-Literary Roots and Development of Naat 89

LINGUISTICS**Mushtariy Kholmuradova**

Lexemas Representing relationship in "Kutadgu bilig" 107

Mavluda Sharipova

Linguistics of literary names in Navoi's works 122

Ali Şir Nevâyî'nin Mecmualarda Bulunan Gazelleri Üzerine

Muhsin Macit¹

Özet

Ali Şir Nevâyî (1441-1501) Klasik Türk edebiyatında etki alanı en geniş olan şairlerin başında yer alır. Pek çok edebî türün öncüsü ve hamî-sanatkâr ilişkisinin müstesna örneğidir. Henüz hayattayken bir sanat-kâr olarak şöhreti muhitinin sınırlarını aşan Nevâyî eserleriyle Akkoyunlu ve Osmanlı sultanlarının ilgisini çekmiştir. Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı kültür merkezlerinde Nevâyî'nin eserlerinin en özgün yazmaları üretilmiştir. Yaşadığı muhitin dışında yetişen şairler bile Nevâyî'ye nazireler söylemiş, Osmanlı şairleri Çağatay Türkçesiyle şiirler yazmışlardır. Nevâyî'nin kendi muhitinin dışındaki Türk şairlerinin üzerindeki etkisi üzerine ve ona öykünerek Çağatayca şiirler söyleyen şairlere dair şimdiye kadar onlarca yayın yapılmıştır. Nevâyî hem bürokrat kişiliğiyle hem de manzum veya mensur bütün türlerde verdiği eserleriyle Osmanlı edebî muhitlerini etkilemiş olmakla birlikte özellikle gazel şairi olarak tanınmış ve divan şairleri tarafından Fars edebiyatının Hâfız, Sadî ve Molla Câmî gibi en büyük şairleriyle aynı kategoride değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Anadolu sahasında üretilen şiir mecmualarında da Fars ve Türk edebiyatının en usta şairlerinin arasında Nevâyî'ye yer verilmiştir. Bu yazıda Ali Şir Nevâyî'nin divanlarından alıntılanmış olan gazellerinden tespit edebildiğimiz örnekler esas alınarak bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Nevâyî'nin mecmualarda bulunan gazellerinin tespitinde, Mecmualarının Sistemik Tasnifi Projesi (MESTAP) çerçevesinde yapılan lisansüstü tezler başta olmak üzere Anadolu sahasında derlenen mecmualar üzerine yazılan makalelerden ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun sunduğu elektronik platformdan yararlanılmıştır. Mecmualardan derlenen örneklerin Nevâyî'nin ilk divanlarından alıntılandığı ve imla bakımından Osmanlı Türkçesine uyarlandığı tespit edilmiştir. Nevâyî'nin eserlerinin sadece seçkinler için özel üretilen elyazmaları aracılığıyla değil, özellikle sıradan okuryazar kitlenin beklentilerine uygun biçimde çoğaltılan şiir mecmualarıyla da Osmanlı edebî muhitlerinde dolaşıma girdiğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Nevâyî, Şiir Mecmuası, Mecmualarının*

¹ *Muhsin Macit* – Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Eskişehir, Türkiye.

E-posta: muhsinmacit@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7379-8293

Alıntı için: Muhsin Macit. 2023. "Ali Şir Nevâyî'nin Mecmualarda Bulunan Gazelleri Üzerine". *Oltin bitiglar* 3: 78–88.

Giriş

Ali Şir Nevâyî (1441-1501) klasik Türk edebiyatında pek çok türün öncüsü ve şairlerin rol modelidir. Şairliğinin yanı sıra hat ve musiki alanında da yetkin ve üretken bir sanatkârdır. Günümüzde Afganistan sınırları içinde bulunan Herat şehrini 15. yüzyılda Türk kültür ve sanatının en güzel eserlerinin üretildiği bir merkez hâline getiren Timurlu sultanı Hüseyin Baykara (1438-1506) ile kurduğu iyi ilişkilerden ötürü Osmanlı şairlerinin imrendiği bir şahsiyettir. Henüz hayattayken şöhreti muhitinin sınırlarını aşmış, eserleri Akkoyunlu ve Osmanlı yöneticilerinin ilgisini çekmiş, Herat-Tebriz-İstanbul hattında kültürel alışverişin sağlanmasında etkin rol oynamıştır. Nevâyî'nin şiirlerinin Osmanlı edebî muhitlerine Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid döneminde Osmanlı sarayında Uygur ve Arap harfli mektup ve fermanları yazmakla görevlendirildiği bilinen Semerkantlı Şeyhzade Abdurrezzak Bahşı ve Basîrî (ö. 941/1534/35) tarafından getirildiği bilinmektedir. Nitekim Sultan II. Bayezid'in saray kütüphanesinde *Nevâyî Dîvânı* bulunduğu dair arşiv kayıtları da günümüze ulaşmıştır [Erünsal 2016, 274; Csirkés 2019, 681]. Öte yandan Akkoyunlu muhitlerinde de Nevâyî'nin eserlerinin bulunduğu ve ilgi gördüğü Akkoyunlu Halil'in himayesinde sanat hayatını sürdüren meşhur hattat Abdurrahim Harizmî tarafından 876/1471-72 yılında hazırlandığı bilinen ve günümüze ulaşan *Nevâyî Dîvânı* nüshasından açıkça anlaşılmaktadır [Erkinov 2015]. Nevâyî'nin Osmanlı, Akkoyunlu ve Safevi kültür çevrelerinde yetişen şairler üzerindeki etkisi ve ona öykünerek Çağatayca şiirler söyleyen şairlere dair şimdiye değin yüzlerce makale yazılmış, bildiriler sunulmuş ve birkaç kitap neşredilmiştir [Türk 2021, 403-441]. Onun için Nevâyî hakkında yapılan çalışmaların ayrıntısına girmeden divanlarını kısaca tanıtarak Osmanlı kültür merkezlerinde üretilen şiir mecmualarında alıntılanan Nevâyî mahlaslı gazellere dair tespit ve değerlendirmelere geçmek yerinde olacaktır.

Nevâyî edebî türlerde olduğu gibi divan tertibi ve takdimi bakımından öncü bir şairdir. Yirmi beş yaşına kadar yazdığı şiirlerini içeren ilk divanı, 870/1465-66 yılında devrin ünlü hattatlarından Ali Meşhedi (1437-1520) tarafından istinsah edilmiştir. Daha sonra Hüseyin Baykara'nın teşvikiyle ilk divanındaki şiirlerinden seçtiği 160 gazel ve 21 rubaiye, sonradan yazdığı şiirlerden ilave ederek *Bedâ-yi 'ü'l-Bidâye adlı* divanını tertip etmiştir. Nevâyî 1476-1486 yılları

arasında yazdığı şiirlere daha önce tertip edilen divanlardaki bazı şiirlerini de ekleyerek *Nevâdirü'n-Nihâye* adlı divanını hazırlamıştır. Daha sonra Hüseyin Baykara'nın teşviki ve Molla Câmî'nin etkisiyle şiirlerini insan ömrünün dört evresine karşılık gelecek biçimde düzenleyerek *Garâibü's-Sıgar*, *Nevâdirü's-Şebâb*, *Bedây'iu'l-Vasat*, *Fevâidü'l-Kiber* adlı divanlarında toplamıştır. Divanlarından oluşan külliyatına *Hazâinü'l-Ma'âni* adını vermiştir. Her ne kadar Nevâyî, şiirlerini ömrünün dört evresine tekabül edecek biçimde dört divanda toplamış olsa da divanlar üzerine yapılan ayrıntılı incelemeler sonucunda şairin şiirlerini yazılış sırasından ziyade içeriklerine göre sınıflandırmaya tabi tuttuğu anlaşılmıştır [Eckmann 1989, 253-269]. Bu divanların doktora tezi olarak hazırlanan tenkitli metinleri Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır: *Garâibü's-Sıgar* [Kut 2003], *Nevâdirü's-Şebâb* [Karaörs 2006], *Bedây'iu'l-Vasat* [Türkay 2002], *Fevâidü'l-Kiber* [Kaya 1996]. Türkiye'deki kütüphanelerde Nevâyî'nin eserlerinin farklı sürümleri vardır. Bütün eserlerini içeren *Külliyât-ı Nevâyî* ve sadece divanlardan oluşan *Külliyât-ı Devâîn* yazmalarının yanı sıra her bir divanın müstakil nüshası veya divanlardan seçilmiş şiirlerden oluşan bir çeşit Nevâyî şiirleri seçkisi diyebileceğimiz yazmalarla da karşılaşırız. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda dönemin en meşhur hattatları tarafından sultanlar ve yönetici seçkinler için Nevâyî yazmaları üretilmiştir [Macit 2020, 935-946]. Meşhur hattatların ürettiği kitap sanatı bakımından da çok nitelikli Nevâyî yazmalarının yanı sıra sıradan okuryazar kitlenin beğenilerini karşılayacak düzeyde hazırlanmış Nevâyî yazmalarıyla da karşılaşırız. Ayrıca Çağatay, Azeri ve Osmanlı muhitlerinde tertip edilen şiir mecmualarında da Nevâyî'nin gazellerinin sıklıkla alıntılındığı görülmektedir.

Mecmualardaki Nevâyî mahlaslı gazeller

Nevâyî'nin Çağatay sahasında düzenlenen beyazlarda/mecmualarda bulunan şiirleri üzerine araştırmalar yapan Aftandil Erkinov, Orta Asya'da üretilen beyazlarda/mecmualarda 18. yüzyıldan, Osmanlı muhitlerinde ise 16. yüzyıldan itibaren Nevâyî'nin şiirlerinin yer aldığını tespit etmiştir [Erkinov 2011, 295-320]. Anadolu'da tertip edilen mecmualarda Nevâyî mahlaslı şiirlerin tamamını tespit etmek daha kapsamlı bir araştırmanın neticesinde mümkün olabilir. Ancak son yıllarda Türkiye'deki üniversitelerde MESTAP (Mecmualarının Sistemik Tasnifi Projesi) çerçevesine geliştirilen formata uygun biçimde mecmualar üzerine yapılan çalışmaların sayısındaki artış ve yazma eser kütüphanelerine erişim imkânlarının çoğalması sayesinde derlenen veriler mecmualardaki Nevâyî mahlaslı

şiiirler üzerine bazı tespitlerde bulunmak mümkündür.

16. yüzyılın başında 927/1520-1521 yılında Dulkadiroğlu Üveys Bey (ö. 1522) için hazırlanmış olan bir mecmuada Fars ve Türk edebiyatından örnek şiiirler ve hatta eserler bulunmaktadır. Mecmuada eseri yer alan şairler listesine ve alıntılanan metinlere bakıldığında Nevâyî'nin kanon oluşturan bir şair olarak algılandığı görülmektedir [Atik 2022, 227-257]. Mecmuaların doğası gereği her zaman tertip tarihini, kim tarafından hazırlanıp kime sunulduğunu tespit etmek mümkün olmamakla birlikte Nevâyî mahlaslı şiiirlerin Osmanlı kültür çevrelerinde daima dolaşımında olduğu Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinde bulunan şiiir mecmualarının içeriğinden anlaşılmaktadır.

Türkiye kütüphanelerindeki şiiir mecmuları üzerine yapılan çalışmaların arttığı günümüzde MESTAP çerçevesine uygun olanlardan veri elde etmek kolaydır. Çünkü MESTAP formatına uygun biçimde yapılan tezlerde mecmuaların içeriği sayısallaştırılarak tablolara dönüştürülmektedir. Bu tablolar oluşturulurken mecmuada bulunan şiiirlerin hangi şaire ait olduğu belirtildikten sonra ilk ve son beyti/ bendi alıntılanarak buldukları varak numaraları verilmektedir. Ayrıca herhangi bir şairin mecmuadaki şiiiri, o şairin eserlerinin yayımlanmış versiyonlarıyla karşılaştırılmak suretiyle bulunduğu kitap, tez veya makaleye atıf yapılmaktadır. Böylece beyit/bendleri alıntılanarak tam künyesi kaydedilen şiiirin kontrolü mümkün olmaktadır.

MESTAP formatına uygun biçimde yapılan iki yüksek lisans tezinde Nevâyî'nin altı gazeli yer almaktadır. Bu gazellerden beşi 17. yüzyıl şairlerinden Kâni'î mahlaslı Müezzinzâde Şeyh Ahmed Efendi (ö. 1054/1644) tarafından derlendiği tahmin edilen ve Ankara Milli Kütüphane 03 Gedik 18185 numarada kayıtlı olan *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*'de yer almaktadır:

1

Ey ârızı nesrîn saçı sünbül kadi şimşâd

Bülbül gibi hecründe işim nâle vü feryâd [Kırlı 2019, 48; Kut 2003, 113].

Garâibü's-Sıgar neşrinde makta beytinde teki edatı yerine "kibi" kullanılmıştır [Kut 2003, 113]. Nevayî'nin bu gazelinin makta beyti;

Ni ayb Nevâyî kibi dîvânelig itse

Ol âdemi kim bolsa anuñ yâri perî-zâd

ile Nedîm'in;

Benim cünûnuma âyâ niçün bahâne bulur

Bakan perî-veşimin hüsn-i bî-bahânesine
beyti arasındaki hayal benzerliğini fark eden biri *Nedîm Dîvânı*'nın
İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları No: 0081
kayıtlı bulunan nüshasının derkenarına (v. 79b) bir not düşerek söz
konusu edilen iki beyti alt alta yazmıştır.

2

Kanı bir çehre ki meyl itkey aña haste köñül
Kanı bir zülf ki bolgay aña vâbeste köñül [Kırlı 2019, 48;
Kut 2003, 299].

3

Kıldı âvâre meni hasteni âvâre köñül
Hânümânımnı kara itti yüzi kara köñül [Kırlı 2019, 48; Kut
2003, 300].

4

Köñlüm örtensün eger gayrıñga pervâ eylese
Her köñül hem kim siniñ şevkını peydâ eylese [Kırlı 2019, 48;
Kut 2003, 45].

5

Eşkdin cismim binâsın koymadı âbâd ışk
Âhdın birdi vücûdum tofrağın ber-bâd ışk [Kırlı 2019, 48; Kaya
1996, 309].

Nevâyî, ihtiyarlık yıllarında yazdığı şiirlerini topladığı *Fevâi-
dü'l-Kiber* adlı divanına bu gazeli “ilk divan”ından alıntılanmıştır [Eck-
man 1989, 264; Özdarendeli 2002, 282].

MESTAP (Mecmualarının Sistematik Tasnifi Projesi) for-
matına uygun biçimde incelenen bir başka mecmua, Çorum Hasan
Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 19 HK 2211 numarada kayıtlıdır. Bu
mecmuada Nevâyî'nin “bolmasun” redifli gazellerinden biri yer al-
maktadır:

Sinsizin ay ömr bir sâ'at maña cân bolmasun

Sin bol u bes Tûbî vü Firdevs ü Rıdvân bolmasun

[Kaya 2022, 488; Kut 2003, 360].

Yukarıdaki mecmualar dışında yazma eser kütüphanele-
rinde bulunan başka mecmualarda da Nevâyî'nin şiirlerine rastlan-
maktadır. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3877 numarada kayıtlı bulu-
nan *Mecmû'a-i Eş'âr ve Mûsiki* adlı yazmada Nevâyî'nin şu beyit ve
gazelleri mevcuttur:

Yâr vaslığa kuvandım kavdı kûyidin mini

Ay Nevâyî hiç kişi devletka mağrur olmasun [Kut 2003, 371].

Kâni'î mecmuasında bulunan “eylese” redifli gazelin ilk dört
beyti bu mecmuada da yer alır:

Könlüm örtensün eger gayrıñğa pervâ eylese

Her köñül hem kim siniñ şevkını peydâ eylese [Kut 2003, 45].

Yine bu mecmuada *Garâibü's-Sıgar*'da bulunan "şem" redifli gazelin üçüncü ve dördüncü beyitleri alıntılanmıştır:

Urmason köp lâf köymekdin ki hicrân tünleri

Tüzmes irdi allıda tartay disem bir âh şem ' [Kut 2003, 238].

Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3874/2 numarada kayıtlı bulunan *Mecmû 'a-i Eş 'âr* adlı yazmada ise (v. 31a) Nevâyî'nin "kıldı şeyh" redifli gazelinin sekizinci beyti kayıtlıdır:

Deyr ara tındı kulağım râhibâ zikriñ be-hayr

Kim seher zikr ayturıda köp 'alâlâ kıldı şeyh [Kut 2003, 108-109].

Ayrıca Nevâyî'nin;

Mesîhâdın lebiñ efsah kuyaşdın ârızın ahsen

Kuyaşınğa felek hayrân Mesîhiñğa kuyaş mesken [Kut 2003, 374].

matlı gazelinin 1-4. ve 9. beyti alıntılanmıştır.

Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 140 numarada kayıtlı bulunan *Dîvân-ı Fuzûlî* nüshasının sonunda (v. 84b) Nevâyî'nin bir gazeline yer verilmiştir:

Min-i bî-dil saña cân oynamak birle yaraydur min

Belî sin tıflnı bu tuhfe birle argadaydur min [Türk ve Eshonkol 2023, 396; Kut 2003, 349].

954 (1546) yılında istinsah edilen bu nüshada yer alan beş beyitli gazel, *Bedâyi 'ü'l-Bidâye'* de ve *Garâibü's-Sıgar*'da sekiz beyitten oluşmaktadır. Mecmuadaki gazelin ilk üç beyti *Bedâyi 'ü'l-Bidâye* ve *Garâibü's-Sıgar* ile aynı olmakla birlikte son iki beyit farklıdır.

Milli Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi yazmaları 06 Hk 3756 numarada kayıtlı bulunan *Mecmû 'a-i Eş 'âr ve Fevâ'id* yazmasında Nevâyî'nin iki gazeline ve bir gazelinin matla beytine yer verilmiştir (v. 71a):

1

Ey nübüvvet haylığa hâtem benî âdem ara

Ger alar hâtem sin ol at kim irür hâtem ara [Kut 2003, 31].

2

Veh ki rüsvâ min yana dîvâne vü gâfil ara

Bü'l-aceb hâlim bolup efsâne her mahfil ara [Türkey 2002, 16].

Beyt:

Sin lebiñ sorğan sayı min kan yutar min ay habîb

Sin mey içkil kim maña hûn-ı ciger bolmış nasîb [Kut 2003,

64].

Mecmuada sadece bu matla alınmış, gazelin diğer beyitleri alıntılanmamıştır. Aynı mecmuanın sonraki varaklarında Nevâyî'nin bir gazeli "Nevâyî der- na 't-ı şerîf" başlığıyla verilmiştir (v. 73b):

Zihî tiliğ ene efsah tekellümide fasih

Sin emlah olduğ eger dil-rübâlar oldu melîh [Kut 2003, 101].

Nevâyî'nin şiirlerinden alıntı yapılan ilginç bir örnek ise Dede Efendi tarafından bestelenen üç Mevlevî ayininde yer alan şu beyittir:

Âşık oldum bilmedim yâr özgelerle yâr imiş

Allah Allah ışk ara mundak belâlar var imiş

[Karaörs 2016, 268].

Nevâyî'nin divanlarını dört divan biçiminde düzenleyen *Nevâdirü's-Şebâb'a* aldığı bu beyitle başlayan gazelin onun ilk divanlarından olan *Nevâdirü'n-Nihâye'*de 451. gazel olarak yer aldığı görülmektedir [Özkan Nalbant 2009, 3474]. Aynı beyte Şeyh Galip'e atfedilen bir başka mecmuada da rastlanmaktadır. *Yeni-kapı Mevlevihânesi'nden Bir Yadigâr: Şeyh Galip Mevlevi Âyinleri Mecmuası* adıyla yayımlanan eserde bu beytin şairinin kim olduğunun bilinmediğini belirtmek için soru işareti (?) konulmuştur [Saykal 2021, 23]. Oysa Philippe Bora Keskiner bu hususu daha evvel bir yazı konusu yaparak Mevlevi muhitlerinde Nevâyî'nin bu beytinin musiki eşliğinde nasıl dolaşıma girmiş olabileceğiyle ilgili ihtimaller üzerinde durmuştur [Keskiner 2015, 142-144]. Doğrusu Herat'ta diğer sanatların yanı sıra musikinin gelişmesinde de hem icracı hem de hami olarak ne denli etkili olduğu kendisine sunulan musiki risalelerinden anlaşılan Nevâyî'nin bir beytinin Anadolu'da bestelenen bir Mevlevî ayininde yer alması Nevâyî etkisinin şiir ve biyografiyle sınırlı olmadığını göstermesi bakımından mühimdir.

Sonuç

Anadolu'da düzenlenen mecmualardaki Nevâyî mahlaslı şiirler, hiç kuşkusuz yukarıda tespit edilenlerden ibaret değildir. Mecmualar tarandıkça bu sayının artacağı kesindir. Fakat mevcut veriler bile Nevâyî'nin Anadolu sahasında tertip edilen mecmualarda bulunan gazellerine dair yorumlar yapmaya elverişlidir. Şöyle ki mecmualarda bulunan gazellerin neredeyse tamamına yakınının şairin, Ali Meşhedî tarafından istinsah edilen ilk divanı ile *Bedâyi'ü'l-Bidâye* ve *Nevâdirü'n-Nihâye* adlı ilk divanlarından alıntılındığı görülmektedir. Dolayısıyla alıntılanan şiirlerin çoğu doğal olarak *Garâibü's-Sıgar*'da

mevcuttur. Bu durum, Nevâyî'nin Osmanlı edebî muhitlerinde ilk eserleriyle tanındığını ve etkisinin gençlik yıllarında yazdığı şiirlerle süreklilik kazandığını göstermektedir. Yüksek kültür muhitlerinin seçkinlerinin yanı sıra daha geniş okuryazar kitlenin Nevâyî'nin eserlerine ilgi gösterdiği onun şiirlerine yer veren mecmuaların yazı ve tertip tarzlarındaki çeşitlilikten de anlaşılmaktadır. Osmanlı muhitlerinde üretilen şiir mecmualarındaki Nevâyî gazellerinin imlasının kısmen de olsa Batı Türkçesine uyarlanmış olması doğaldır. Nitekim onun Türkçe yazılmış şairler tezkiresinin ilk örneği olan *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'inin ve bir nevi seçki özelliği taşıyan özenle hazırlanmış divan nüshalarının da Batı Türkçesine uyarlandığı bilinmektedir. Şiir mecmualarında rastladığımız örnekler kadar olmasa da Nevâyî'nin şiirleri güfte mecmularında da alıntılanmış, hatta bir gazelinin matla beyti meşhur bestekâr Dede Efendi tarafından bestelenmiş ve asırlarca Mevlevî ayinlerinde okunmuştur.

Kaynakça

- Atik, A. 2022. "Dulkadiroğlu Üveys Bey'e Sunulan Bir Mecmua (Berlin Devlet Kütüphanesi Ms.or.oct. 3419)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29: 227-257.
- Csirkés, F. 2019. "Turkish/Turkic Books of Poetry, Turkish and Persian Lexicography: The Politics of Language Under Bayezid II". *Treasures of Knowledge An Inventory of Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*. Edited by Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar and Cornell H. Fleisher. Leiden/Boston: Brill, 673-733.
- Eckman, J. 1989. "Nevai'nin İlk Divanları Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1970*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 253-269.
- Erkinov, A. (ed.) 2015. *Ali Şîr Navâ'î Dîvân of the Aq Qoyunlu Admirers (1471)*. Research Institute for Languages of Asia and Africa (ILCAA). Tokyo University.
- Erkinov, A. 2011. "XV-XIX. Asır Beyazlarında Taşkent ve Paris Kütüphanelerinde Tespit Edilen Ali Şir Nevai'nin Şiirlerine Dair Bir Araştırma". Aktaran: Recai Kızıltunç. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 45: 295-320.
- Erünsal, İ. E. 2016. "908 (1502) Tarihli Saray Kütüphanesi Kataloğu ve Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Önemi". *Edebiyat Tarihi Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları. 257-283.
- Karaörs, M. (hzl.) 2016. *Ali Şir Nevâyî, Nevâdirü'ş-Şebâb*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, H. 2022. *Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 19 HK 2211 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası*. Yüksek Lisans Tezi. Çorum: Hitit Üniversitesi.
- Kaya, Ö. (hzl.) 1996. *Ali Şir Nevâyî, Fevâ'idü'l-Kiber*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Keskiner, P. B. 2015. "Ali Şir Nevai'nin Üç Mevlevî Ayininde Geçen Bir Beyti". *Musikişinas* 14: 142-144.
- Kırlı, Ş. 2019. *Milli Kütüphane 03 Gedik 18185 numarada kayıtlı Kâni'î Mecmuası'nın Şiir Mecmualarının Sistematik Tasnifi Projesi'ne (MESTAP) göre tasnifi*. Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.
- Kut, G. (hızl.) 2003. *Ali Şir Nevâyî, Garâibü's-Sıgar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Macit, M. (2020). "Nevâyî Divanlarının Meşhur Hattatları". *Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özdarendeli, N. 2001. *Ali Şir Nevâyî İlk Divan (İnceleme-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Özkan Nalbant, B. 2009. "Nevâyî'nin İlk Divanlarından Nevâdirü'n-Nihâye". V. Uluslararası Dil Kurultayı Bildirileri-III (20-26 Eylül 2004): 3449-3480.
- Saykal, M. S. 2021. *Yenikapı Mevlevihânesi'nden Bir Yedigâr: Şeyh Galip Mevlevî Âyinleri Mecmuası*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Türk, V. 2021. "Türkiye'de Ali Şir Nevâyî Çalışmaları" *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 52: 403-441.
- Türk, V. ve Eshonkul, J. (hızl.) 2023. *Ali Şir Nevâyî Bedâyiü'l-Bidaye*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Türkay, K. (hızl.) 2002. *Ali Şir Nevâyî Bedâyi 'u'l-Vasat*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

On Ali Şir Nevâyî's Ghazals Found in Magazines

Muhsin Macit¹

Abstract

Ali Şir Nevayi (1441-1501) is one of the poets with the widest influence in Classical Turkish literature. It is the Pioneer of many literary genres and an exceptional example of the patron-artist relationship. While he was still alive Nevayi, whose fame as an artist went beyond the boundaries of his environment, attracted the attention of Akkoyunlu and Ottoman sultans with his works. The most original manuscripts of Nevayi's works were produced in Akkoyunlu, Safavid and Ottoman cultural

¹ *Muhsin Macit* – Prof. Dr. Lecturer at Anadolu University Open Education Faculty Turkish Language and Literature Department Eskişehir, Türkiye.

E-mail: muhsinmacit@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7379-8293

For citation: Muhsin Macit. 2023. "On Ali Şir Nevâyî's Ghazals Found in Magazines". *Golden scripts* 3: 78-88.

centers. Even poets who grew up outside the environment he lived in sang verses to Nevayi, and Ottoman poets wrote poems in Chagatai Turkish. Dozens of publications have been published so far about Nevayi's influence on Turkish poets outside his own circle and about poets who emulate him and sing Chagatai poems. Although Nevayi influenced the Ottoman literary circles both with his bureaucratic personality and with his works in all genres of verse and prose, he was especially known as a ghazal poet and was evaluated by divan poets in the same category as the greatest poets of Persian literature such as Hafiz, Sadi and Molla Cami. Therefore, Nevayi was included among the most master poets of Persian and Turkish literature in the poetry magazines produced in Anatolia. In this article, some evaluations were made based on the examples we could identify from Ali Şir Nevayi's ghazals quoted from his divans. In determining Nevayi's ghazals in magazines, articles written on magazines compiled in the Anatolian field, especially postgraduate theses made within the framework of the Systematic Classification of Magazines Project (MESTAP), and the electronic platform offered by the Turkish Manuscripts Institution were used. It has been determined that the examples compiled from the magazines were quoted from Nevayi's first divans and adapted to Ottoman Turkish in terms of spelling. It has been pointed out that Nevayi's works were circulated in the Ottoman literary circles not only through manuscripts produced specifically for the elite, but also through poetry magazines reproduced in accordance with the expectations of the ordinary literate mass.

Key words: *Nevayi, Poetry Magazines, Systematic Classification of Magazines Project (MESTAP), Chagatai Turkish, Herat, Classical Ottoman Literature.*

References

- Atik, A. 2022. "Dulkadiroğlu Üveys Bey'e Sunulan Bir Mecmua (Berlin Devlet Kütüphanesi Ms.or.oct. 3419)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29: 227-257.
- Csirkés, F. 2019. "Turkish/Turkic Books of Poetry, Turkish and Persian Lexicography: The Politics of Language Under Bayezid II". *Treasures of Knowledge An Inventory of Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*. Edited by Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar and Cornell H. Fleisher. Leiden/Boston: Brill, 673-733.
- Eckman, J. 1989. "Nevai'nin İlk Divanları Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yılığ-Belleten 1970*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 253-269.
- Erkinov, A. (ed.) 2015. *Alî Shîr Navâ'î Dîvân of the Aq Qoyunlu Admirers (1471)*. Research Institute for Languages of Asia and Africa (ILCAA). Tokyo University.
- Erkinov, A. 2011. "XV-XIX. Asır Beyazlarında Taşkent ve Paris Kütüphanelerinde Tespit Edilen Ali Şir Nevai'nin Şiirlerine Dair Bir Araş-

- tırma". Aktaran: Recai Kızıltunç. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 45: 295-320.
- Erünsal, İ. E. 2016. "908 (1502) Tarihli Saray Kütüphanesi Kataloğu ve Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Önemi". *Edebiyat Tarihi Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları. 257-283.
- Karaörs, M. (hızl.) 2016. *Ali Şir Nevâyî, Nevâdirü's-Şebâb*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, H. 2022. *Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 19 HK 2211 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası*. Yüksek Lisans Tezi. Çorum: Hitit Üniversitesi.
- Kaya, Ö. (hızl.) 1996. *Ali Şir Nevâyî, Fevâidü'l-Kiber*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keskiner, P. B. 2015. "Ali Şir Nevai'nin Üç Mevlevî Ayininde Geçen Bir Beyti". *Musikişinas* 14: 142-144.
- Kırlı, Ş. 2019. *Milli Kütüphane 03 Gedik 18185 numarada kayıtlı Kâni'î Mecmuası'nın Şiir Mecmualarının Sistematik Tasnifi Projesi'ne (MESTAP) göre tasnifi*. Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.
- Kut, G. (hızl.) 2003. *Ali Şir Nevâyî, Garâibü's-Sıgar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Macit, M. (2020). "Nevâyî Divanlarının Meşhur Hattatları". *Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özdarendeli, N. 2001. *Ali Şir Nevâyî İlk Divan (İnceleme-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Özkan Nalbant, B. 2009. "Nevâyî'nin İlk Divanlarından Nevâdirü'n-Nihâye". V. Uluslararası Dil Kurultayı Bildirileri-III (20-26 Eylül 2004): 3449-3480.
- Saykal, M. S. 2021. *Yenikapı Mevlevihânesi'nden Bir Yadigâr: Şeyh Galip Mevlevî Âyinleri Mecmuası*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Türk, V. 2021. "Türkiye'de Ali Şir Nevâyî Çalışmaları" *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 52: 403-441.
- Türk, V. ve Eshonkul, J. (hızl.) 2023. *Ali Şir Nevâyî Bedâyiü'l-Bidaye*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Türkay, K. (hızl.) 2002. *Ali Şir Nevâyî Bedâyi 'u'l-Vasat*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.